

Lalm barnehage: Oversikt og vurdering av uvanlege hendingar frå 26. April til 15. Juni 2010

Prof. Kjell Flekkøy

Innleiing

Lalm barnehage stod ferdig som moderne barnehage i ein etasje Oktober 2008 etter ombygging av ein tidlegare barnehagen same stad, bygd i 1989. Aktuell barnehage (Avdeling Barnehagen) er samlokalisert med og del av Lalm Oppvekstsenter. Skuledelen av Lalm Oppvekstsenter stod ferdig i 1970. Før denne, kjenner ein ikkje til annan bruk av området. Planløyisinga er funksjonell, lys og luftig; god i bruk. I aktuelt tidsrom hadde barnehagen opp mot 30 barn i alderen 1 ½ - 5 år og 15 tilsette (17- 57 år); ein mann, resten kvinner.

Bygningen er på 287 m² i reisverk bygt på betongsole med vannbåren varme lagt i rørslynger i golvet med øvste overdekking av linoleum (linolje, harpiks og kork på strie). Veggane i barnehagen og personalavdelinga er lagt med tre eller påmåla strie på gipsplater. Ingen høgspenst-kablar ligg under eller i bygningen. Vassårer i grunnen er ikkje serskilt undersøkt og kjennes ikkje. Det er ingen høgspenstlinjer, transformator eller sterkstrømskablar innanfor minst ca 80 m. Avstand til næraste mobilsendar (basestasjon) er 1,5 – 2 km i luftlinje; til næraste TV-sendar over 10 km. På loftet er plassert eit sentral friskluftanlegg med vifte og elektromotor. Over flattak ligg føringar for friskluft og belysning. Teknisk etat i kommunen har gått gjennom bygget utan å finne byggetekniske eller andre feil og manglar.

A. Bilete av Lalm barnehage. Foto ved Rune Grindstuen

--bileta er å finne som vedlegg til rapporten—

Problemstilling

Tilsette i Lalm Oppvekstsenter, barn og tilsette i Avdeling Barnehagen, pårørande av desse, representantar frå Vågå kommune og andre registrerte ein serie ukjende og uforståtte hendingar i Avdeling Barnehagen og tilknytt personalavdeling i tidsromet 26. April til 15. Juni 2010. Hos desse og Vågå Kommunes leiing er det interesse for å få hendingane registrert, klassifisert etter innhald og form, og søkt forstått gjennom vitskapleg fundert kunnskap. Underskrivne har fått mandat til å gjennomføre innhenting av relevant informasjon og vurdere denne for dette formålet. Gjennom dette vil fenomen av denne typen på sikt også kunne gjerast tilgjengeleg for forskning.

Note

Erkjenning: Stor takk til Vågå kommune og personalet ved Lalm Oppvekstsenter for samarbeidet under innsamlinga av datamaterialet. Professor Eirik Grude Flekkøy, Inst. for Fysikk, Universitetet i Oslo, skal ha stor takk for sitt bidrag til fysikk-delen av diskusjonen.

Metode

Den ansvarlege for aktuell rapport kom inn i biletet straks etter at fenomena hadde opphøyr 15. Juni. Personleg intervju 26. Juni til medio Juli vart gjennomført av alle sentralt involverte av dei tilsette i Lalm Oppvekstsenter (5-6 personar), to involverte og tilsette i Den norske kyrkje, to "klarsynte" (mellom desse den som var knytt til opphøyr av hendingane), ein ektemenn av dei tilsette og ein mannleg forelder til eit av barna. Ingen barn er intervjuar og ingen namn vil bli nemnde på dei vaksne. Alle barnehagetilsette opplevde hendingar av det slaget som vert rapportert, men med variasjon i omfang og innhald over personar og tid. I intervjuperioden og seinare, fram til og med September, er det halde eit fleirtal samtaler og møter med einskildpersonar, grupper av dei tilsette og representantar frå Vågå Kommunes leiding. Opplysningar gjevne av einskildpersonar er kontrollerte mot andre personar til stades i den same situasjonen. Der intervjuar har vore usikker på om ein opplysning er korrekt forstått av han i detalj, er tvil avklart gjennom ny kontakt med den eller dei aktuelle personane. Sentrale hendingar, referert nedanfor, er alle henta førstehand frå dei som sjølve opplevde desse. Karakteristisk er at nær alle hendingane har vorte observert av minst to personar; ofte i grupper på tre og opp til 20 personar.

Det er også halde eit møte med dei tilsette for drøfting av eit første-utkast av rapporten. Til sist er den endelege rapporten sikra for korrekt rapportering og forståing av opplysningane gjennom vurdering av desse hos den ansvarlege for barnehagen og for Lalm Oppvekstsenter.

Til grunn for rapporten ligg også biletmateriale med skriftleg rapportering av i alt over 90 observasjonar ved m.a. barnehage-ansvarleg, nedteikna i aktivitetsperioden og umiddelbart i etterkant av denne. Oppteikningane like etter at episodene har hendt, gjer rapportane lite påverka av minneforskyving. Bilete vart tekne av barnehagetilsette undervegs og eit lite utval er presentert nedanfor. Det er gjort ein omfattande gjennomgang av eldre og nyare litteratur av relevans for Lalm-observasjonane og for den biologiske og fysiske forståing av fenomena.

Ansvarleg for den aktuelle rapporten er professor emeritus i psykologi med nevropsykologi som spesialitet (hjerne-åtferd relasjonar), Universitetet i Oslo og Ullevål Universitetssykehus (Oslo Sykehus). I tillegg til forskning, har mangeårig klinisk arbeid gjeve grunnlag for å skilje mellom diagnoser og tilstander av psykiatrisk, nevrologisk og aldringsrelatert slag. Han har ingen økonomiske eller formelle bindingar til personar ved Lalm Oppvekstsenter, Avdeling Barnehagen, eller Vågå kommune.

I det fylgjande skal eg drøfte grunnlaget for tillit til data, enda dette tematisk høyrer heime i diskusjonsdelen. Årsaka er dette: Fenomena som vert rapportert er så uvanlege og lite forstått at lesaren vil vegre seg for å ta dei seriøst, også i den aktuelle framstilling. Derfor er det naudsynleg å vurdere grunnlaget for tillit som eit første-steg.

Tillit til datamaterialet. Datamaterialet i det aktuelle tilfellet er observasjonar gjort av tilsette og tilsettes familiemedlemmer i Lam barnehage og i skulen, Lalm Oppvekstsenter; i tillegg av tilsette i Vågå Kommunes administrasjon. Det er seks alternative tolkingar av desse observasjonane: (a) barnestrekar, (b) løgn; (c) psykose;

(d) innbilling--massesuggesjon; (e) triks og trylleri; (f) hendingar i fleires påsyn er fysisk reelle. La oss sjå på kvart alternativ i senn; men først det ålmenne.

Det er viktig å ta standpunkt til desse alternativa. Fenomena rapportert nedanfor er av ein slik art at dei lett innbyr til bortforklaring heller enn forklaring. "Ein trur ikkje på slikt", og vedkomande meiner gjerne med "slikt" eit fenomen som ikkje er erkjent som fysisk reelt og potensielt tilgjengeleg for forståing ut frå kjent kunnskap. Ein gløymer gjerne at det reelle først vert skilt frå det ikkje-reelle etter gransking og avklaring av fenomenets natur. Nye fenomen må møtast med relevant kunnskap. Strekk ikkje relevant kunnskap til, må ein som eit minstemål søke avklart det nyes form og innhald, og dei situasjonar det oppstår innanfor. Denne informasjonen må så prøvast mot tilgjengeleg og relevant kunnskap. Først etter ein slik prøving vil ein kunne vurdere om ein kan og bør gå vidare. Slik må det vera også med Lalm-observasjonane, gjeve at ein kan ha tillit til observasjonane som kunnskapskjelder. Ein annan innstilling er fundamentalt uvitenskapleg og fører til sementering av det eksisterande og avskjering av ny erkjenning. Vår kunnskaps-historie har mange døme på personar som ikkje har ynskt å sjå ringfjella på månen i Galileo Galilei's teleskop—slik representantar for kyrkja i hans tid gjorde. I nåtid: Vi veit at vi enda har svært mykje ugjort i forståinga av verda i oss og kring oss. Lalm-fenomena høyrer heime innanfor det vitskapleg nye og ukjende. Ein innebyrd av dette, er at observasjonane må bli å referere uselektert og i stor detalj, der slike er tilgjengelege, fordi ein elles vil kunne tape informasjon. Einast kunnskap vil hjelpe til å skilje vesentleg frå uvesentleg. Førsetnaden er at vi kan ha tillit til dei personlege rapportane. Diverre kom ein aldri så langt at desse kunne bli underbygt av tekniske observasjonar.

Barnestrekar. Dette er ein barnehage. Kva kan ein anna vente enn at det der går eitt og anna veggimellom? Born kaster ting. Ja, det gjer dei, men her er observasjonane mange av hende som føregår medan borna alle er ute. Dessutan vart det fort klart at fleire av hendingane ikkje kan vera sett i sene og utført av born. Til dei er dei for praktisk vanskelege. Barns gjerning vart tenkt på—især til å byrje med—og kontrollert for; deretter ekskludert (kritt å finne mange stader utover-- barns hender og lommer kontrollert umiddelbart utan merke av kritt å finne; plastikk-perler som fell frå undersida av eit bort, alle borna og vaksne ikring har hendene oppe på bordet. Barnestrekar kan ikkje vera hovedforklaringa på Lalm-fenomena.

Løgn. Alle lyg, for det må dei, så mange som her er samstemde. Om så var, kva skulle deira motiver vera, og kvifor nå og ikkje før eller seinare? Situasjonen som oppstod var negativ for alle. Det låg langt inne å gjera hendingane offentleg kjent. Lyge måtte dei også bli motivert til, dei av dei pårørande som gjekk gjennom barnehagen og sjølv oppleve aktuelle fenomen. Fare med usanning gjer også representantar frå Vågå Kommunes leiing som melder om eigne observasjonar. Lyge måtte dei også, og det til gangs, dei som nå og i farne tider har skrive om liknande hendingar i andre kulturar og i andre land—over lange tidsrom. Lite truleg er dette; så usannsynleg at vi her skal sjå bort frå det. Det same kan vi gjera med neste alternativ.

Psykose. Psykose artar seg ikkje som flytting av gjenstander i manges påsyn. Gjenstander krev fysisk energi for å bli flytt.

Massesuggesjon. Lite truleg også dette, sidan nye personar brått vert "truande" ved sjølvsyn i sterk motstrid til eiga forventning. Dessutan artar ikkje masse-suggesjon seg som forflytting av gjenstander.

Triks og trylleri. Ein eller fleire personar kunne tenkjast å lage dei initielle "førestillingane". Dette var da også den ålmenne oppfatning til å byrje med. Raskt vart dette for usannsynleg etter alles meining. Til det var det for mange som vakta på kvarandre. Det ville t.d. ikkje vera mogleg for ein eller eit fåtal personar å gå rundt og kaste gjenstander 1 ½ månad utan at andre oppdaga det. Tidleg kom også hendingar til som ikkje vart oppfatta å vera foreinelege med at einskildpersonar eller grupper kunne stå bak. Einskild-hende så vel som det totale bilde let seg ikkje forstå som teknisk konstruert. Til det er fenomena for samansette, og observasjonane er gjort samstundes, uavhengig av kvarandre og over tid av for mange personar med ulike innstillingar. Barnehagen var også heile tida i full drift med born og vaksne om kvarandre. Motivasjonen ville vera ei utfordring å finne også her. I tillegg: Ein ser ikkje eit fast mønster av person eller personar tilknytt fenomena, korkje i innhald, form eller omfang, slik ein ville ha venta.

Hendingar i fleires nærver er fysisk reelle. Dette alternativet framstår som avgjort det mest sannsynlege. Forflytting av gjenstander i ulike situasjonar over eit tidsrom på 1 ½ mnd i nærver av ulikt samansette grupper av personar, fyller rimelege krav til objektivitet og tiltru til at det rapporterte har skjedd. Tilknytte fenomen fell innanfor den same kategorien. Dette gjeld lyd og bevegelsesmønster for gjenstander, hendelsesforløp (t.d., fjerning av bjølle som umiddelbart blir attfunnen), oppleving av kulde, ubehag og uhygge, hudaffeksjon, skjelvingar og luktopplevingar. Også i desse tilfella er fleire personar observatørar med forventingar i motstrid til det opplevde. – Alternativt ville ein kunne hevde at fenomen ut over påviste endringar av objekters posisjon er "subjektive", og høyrer derfor heime i ein "psykisk", "mental" verd, påverkeleg av personens ukontrollerte prosessar med manglande tiltru til validitet som fylgje. Hevde dette kan ein, men ikkje utan ein viss argumentasjonsbyrde. Fleire personar høyrde samtidig lydane som oppstod; fleire såg skjelvingane, fleire hadde hudpåverknad og samtidig oppleving av uhygge og ubehag. Den argumenterende ville også—knappt med sin gode vilje—måtte koma til grips med det fundamentale og relevante faktum at alle observasjonar, også montering av fysisk registreringsutstyr og avlesing av desse, er avhengig av det vi kallar vår subjektive oppleving og vårt medvit.

Utval. Hendingane over dei 1 ½ månad dei varde er framstilt i vesentleg omfang og detalj, der slike er tilgjengelege. Av einskildhende er det langt fleire enn presentert her (over 90). Alle former for hendingar eller fenomen er likevel omhandla etter beste skjønn, anten i form av generell omtale eller gjennom framstilling av hendinga eller hendingane i ein viss detalj. Størst detaljrikdom er også gjeve til hendingar som synest mest informasjonsgjevande. Dette speglar av ein gjeven kunnskapskrets og kan avgrense framstillinga på uheldig måte. Likevel er denne form for avgrensing knapt til å unngå av praktiske årsaker. Det er også positivt og naturleg at ein leitar etter årsaksforståing der slik er kunnskapsmessig mogleg. Dei hendingane eller fenomena som i serskild grad framstår som uforståelege er likevel ikkje haldne utanfor. Dømer er oppleving av "syner". Med til denne kategorien vil også vera det opphøyr av fenomena som er knytt til den "klarsyntes" nærver i barnehagen. Å utelate slike hendingar vil uttrykke misstillit til observatørane og ein tillit til nåverande kunnskap som tilstrekkeleg grunnlag for eksklusjon vi ikkje har vitskapleg dekning for, gjeve form og innhald av dei aktuelle observasjonane.

Omgrep. I det fylgjande vil "kaste" bli brukt i tydinga "forflytting av ein gjenstand med den fart, retning og forandring av bane ein til vanleg ser ved kasting". Ein handlande

instans er ikkje implisert gjennom dette. "Overnaturleg" vil ikkje bli brukt, fordi dette omgrepet er om lag like meiningsberande som "undernaturleg". "Ukjent" eller "uforstått" er i denne samanheng betre. "Psykisk" er heller ikkje del av ordforrådet, fordi den mentale faktor er gjennomgåande for alle observasjonane. Det same gjeld for "Parapsykisk". I den meir årsaksretta drøfting til sist i rapporten, vert heller ikkje "psykisk" eller "psykiske mekanismer" brukt for å forstå årsakssamanhenger. Dette vert gjort fordi den fysiske og direkte sanseborne form observasjonane har inneber ein primært fysisk forståelsesform. Dobbel parantes (()) blir brukt i direkte sitat for å vise innskotne merknader frå underskrivnes side.

Resultat

Framvekst og overordna forløp av fenomena

Ein kjenner ikkje til endringar i personalgruppa eller andre forhold som i tid er knytt til framveksten av fenomena. Dei aktuelle hendingane synest å ha oppstått brått den 26. April (nedanfor), men alt hausten 2009 eller tidleg 2010 peikar personalet på to ikkje-forståtte episoder: Fire-fem vanlege ballongar i ulike fager vart funne oppblåste i Dokkekroken om morgonen ved to høve, tett på kvarandre; ukjende for born, personale og vaskehjelpere. Personalet er sikre på at så store gjenstander ville ha vorte lagt merke til kvelden i forkant, hadde dei vore der. Etter det, oppstod ingen nye hende før fenomen- debut.

Første episode 26. April synest å ha vore enkle figurar på dører ("halvt hakekors"; ca 30-40 cm langt). Deretter kom plastikk-perler, ca 1 cm lange, som fell ned i nærvær av born og vaksne. Deretter kjem enkle teikningar av sekke-forma figurar på dører; små figurar laga av fjører, papirblomar, o.a. (sjå bilete) med utvikling vidare i form av små gjenstander som blir observert komande i lufta. Det fylgjande vert hitsett frå det skriftlege materialet som ein av dei første hendingane: "Måndag 26. April 2010 sat NN og NN i formingsromet på Goliat. Plutseleg dryssa det perler rundt dei ved bordet. Det var perler som var oppbevara i ein boks med skru-lokk, som stod høgt oppå ei hylle på lageret på Goliat." –"Perler" som ovanfor.

Initielt var fenomena avgrensa til to-tre av personalet; alle ved full helse.

Ingen serskilde mønstre framstår over tid når det gjeld samvariasjon mellom fenomen-former og frekvens—og personar, rom i huset, tid på dag, dagar i veka, eller kjende forhold elles innanfor eller utanfor huset. I alle rom i huset har det framstått fenomen av eit eller fleire ulike slag. Det er tre unnatak frå grunnregelen ovanfor. Heile tida var 5-6 av personalet oftare i kontakt med fenomena enn dei andre. Alle vert likevel oppfatta å ha observert hendingar over tid. Det andre unnataket: Tre av personalet vart registrert å ha ein dempende effekt på frekvens og styrke av hendingane—ved nærvær i eit rom, hende det gjerne ikkje noko. Det tredje er utvikling over tid: Gradvis framstår hendingane med større styrke—sterkare lyd, fleire og tyngre gjenstander blir kasta, subjektivt ubehag knytt til hendingane blir meir markert. Denne utviklinga synest å halde fram heilt til hendingane brått opphøyrer etter gjesting av ein "klarsynt". Undervegs søker representant for Kyrkja å påvirke hendingane gjennom ritualer. Ved gjennomgangen av huset i den samanheng er lyder og hendingar (kasting, dører som går

att med brak) serskilt mange og sterke. Over dei par første dagane deretter er det kan hende noko stillare, før hendingane vender attende med større styrke enn før.

Syner. Det høyrer med i samanhengen at tilsette som også arbeidde i den eldre barnehagen rapporterer å ha opplevd nærvær og synsinntrykk av ein mannsperson ved ein rekke høve over eit lengre tidsrom.

Former for hendingar

1. Bevegelse av gjenstander i form av kasting, fjerning og returnering over tid (i dei aller fleste tilfelle); kontrollerte bevegelser, legging av mønstre og anna. I dei fleste tilfelle framstår gjenstandane som komande frå lause lufta; stundom frå takhøgde. Utgangspunktet for slike bevegelser er sett i to tilfelle: ei lita lyspære brukt på juletre og ein nonstop (sjå nedanfor). Bevegelse i form av kasting er det mest vanlege av alle hendingane.

Gjenstandane har vore av tre, glas, plast, metall, mineral, tøy, papir og kombinasjonar av materialer (nonstop; mobiltelefon) og varierende i størrelse frå små magnetar, leikehamar, perler, papirblomster og fjør til vanlege tenger og steinar av mindre storleik.

2. Påverknad av gjenstander (kontrollert manipulering)—flaske som "dansar", vatn i flaske ved romtemperatur som bobler ved passering av to personar, nye, ubrukte program innstilt på vaskemaskin, glas og dører som vert opna (og yter motstand mot stenging) og går att, o.a.
3. Direkte kontakt mellom manipulerde gjenstander og personar, stundom på kontrollert måte (magnet som endrar bane og slår an mot skulder, o.a.).
4. Oppleving av sterkt, ukarakteristisk ubehag; stundom uhygges-følelse. Hos dei som merkar dette best, oppstår tilstanden i forkant av kasting av gjenstander ("nå kjem det til å skje noko"). Det sterke ubehaget går relativt raskt over etter at aktiviteten er opphøyr.
5. Tyngdefølelse i hovudet, stundom hovudpine.
6. Sterk kuldefølelse, stundom avgrensa til delar av kroppen. Mest truleg er symptoma i punkt 5 og 6 knytt til same årsak; ikkje innbyrdes årsaksrelatert.
7. Påverknad av hud på eksponerte stader--ansikt, hender og armar.
8. Luktopplevingar av ubehageleg karakter (t.d., eddik, ammoniakk, "kattepiss", råtelukt), kortvarig (minuttar) og uventa for tid og stad og med variasjon i luktoppleving over personane til stades. Ikkje alle treng å kjenne ei gjeven lukt i det heile.
9. Lyder. Knitring og svak skraping, lokalisert til eitt rom; sterk lyd/bråk i eller like ved vegg i eit rom (fleirtal personar til stades); sterk knurrelyd opplevd i ein tredje lokalitet (ein person).
10. Komplekse situasjonar (legging av mønstre; låsing av leikeskur; kasse med leiker framstår brått på hemmen; fjerning av bjølle; gjenstander blir borte for så å finnast att på lett synlege stader det før har leita; o.a.).

Hendingar

Bevegelse av gjenstander

Overordna trekk

a. Mindre gjenstander kjem brått til syne utan lyd "som ut av lufta" i augehøgde, eventuelt frå takhøgde, og slår an mot underlaget, alltid med sterkare lyd enn normalt, men med vanleg lyd kvalitet ellers. Der utgangspunktet er registrert, har bevegelsen ein svært brå oppstart av ein slag "eksplosiv" karakter; gjenstanden flyk bort. Især initielt var gjenstandane gjennomgåande små og lette (leikehamar, nøklar, magnetar til å feste på tavle, o. a; sjå vedlagt bilete); etter kvart større gjenstander. I dei aller fleste tilfelle vert det ikkje registrert lyd i forkant, men sjå nedanfor. Fleire personar merkar sterkare ubehag (trykk i hovudet; ubehagsfølelse) sekunder i forkant; ein person får skjelvingar i armene. Dei aller fleste gjenstander er å finne inne i barnehagen eller like utanfor, men med nokre unnatak (gamal skrue; gamal smidd spikar).

b. Eit anna særdrag er at gjenstandane bråstoggar etter nedslaget. Den uventa bråstopp oppstår uavhengig av materialet i gjenstand og underlag (metall; tre; plast) og glatt eller ru overflate.

c. Knusbare gjenstander av glas eller leirtøy går ikkje i stykker i motstrid til erfaring med slike (koppar, krus). Ved anslag mot vegg oppstår det ikkje merke i underlaget, trass i at ein ville vente det etter gjenstandens tyngde, form, fart og retning (limstift, t.d.). Ved eitt tilfelle åleine vert eit mindre syltetøyglas med skrulokk av metall pulverisert i svært små fragment etter anslag mot vegg—men utan merke i vegg. I dette tilfellet var vegg av påmåla gips; i dei andre tilfella gips så vel som tre.

d. Om lag midtvegs i det totale hendingsforløpet, merkar dei tilsette at kasta gjenstander uavhengig av materiale er varme; dvs. noko varmare enn håndtemperatur. Gjenstander er ikkje varme i forkant, og varmen går over etter eit fåtal minuttar.

f. Einskilde personar vert vurdert av dei andre å ha ein dempende effekt på omfanget av fenomen.

B. Utval av gjenstander observert å bli kasta

Bevegelser med lyd ved utgangspunktet. Det hitsettes frå oppteikning frå ein mannleg pårørande til ein av dei tilsette—den einaste rapportering av lyd lokalisert til utgangspunktet for gjenstanden: "Rett etter at vi ((han og to tilsette)) hadde kome inn i den austre delen av barnehagen sitt opphaldsrom, hørde vi eit slag knips i taket. Deretter dukka det opp ein tusj av typen vi kallar sprittusj. Denne kom i høg fart frå taket og landa i vindauget som er vendt mot sør. Tusjen landa i utforinga, og stoppa opp som om den skulle landa i lim. Der vart den liggjande urørleg. Eg plukka den opp og hadde den i lomma..." --Etter om lag to minuttar i dette romet, hører dei på nytt den same lyden frå taket, og det landar ei lita ljospære framfor føtene deira (ljospære ikkje brukt til belysning). Saman med ljospæra landar ein liten stein (teiknestift-stor). Han

plukkar opp gjenstandane, og kjenner at lyspæra var varm, "...som om ho nyleg var avslått !!" I same romet, etter kort tid: Den same lyden, og eit plastdeksel landar med ein viss skli-bevegelse langs golvet. I den vestre delen av barnehagen: "I same augneblinken som vi kom over i dette rommet, kom lyden frå taket. Dermed dukka det opp ein stien i hovudhøgde på oss, og landa framfor føtene våre. Denne gråsteinen var i størrelse med ein knyttneve til ein 3-4 åring. Steinen stoppa opp rett etter at den hadde landa. I mellomtida hadde det kome til ein annan av foreldra, som og såg denne hendinga." (Ingen merknad er gjort om temperatur.) Til sist same kveld: Den same lyden frå taket, og det dukkar opp i felles påsyn ein (leike)tømmerstokk frå taket som landar med bråstopp.

Det høyrer med at den aktuelle pårørande i føreveg var sterkt kritisk til realismen i personalets observasjonar—som dei fleste andre av mennene. Dette endra seg raskt og varig etter sjølv-observasjonen. Med bakgrunn i yrkeserfaring er den mannlege pårørande også uforståande til den første gjenstandens bråstopp mot glatt treflate i glaskarmen. Ein kvinneleg tilsett registrerte ved eit høve "veldig kort" ein "skugge"/"eitkvart" ca 2 m oppe. Derifrå kom umiddelbart 10 små perler av plastikk, kvar i underkant av 1 cm i diameter og landar på golvet med "ein voldsom smell". Fleire er til stades.

Bevegelser utan lyd. Det er eitt, kan hende to unnatak til den høge lyd rapportert ved nedslag. Ved eit høve går to tilsette på plassen utanfor huset og ser gjennom glasat ein stein skli i stor fart langs golvet i romet innanfor. Den kjem frå eit anna rom og passerer like forbi ein av dei andre tilsette som passerer gjennom det observerte rommet, men som enda ikkje har kome til området steinen synest å koma ifrå. Denne rapporterer ikkje å ha høyrtd lyd frå steinen i det heile; heller ikkje å ha sett den under fart (personen kan vel gjerne sett i ei anna retning)—normal hørsel; normalt syn. Det var ingen lydar i eller utanfor huset som kunne ha maskert lyd frå steinen; alle born og vaksne var ute av huset. Rekonstruksjonen umiddelbart etterpå viste at steinen laga sterk støy ved passerings langs golvet slik dei to observatørane såg den gjorde. Lyden skulle ha vore umogleg ikkje å høyre, hadde den sklidd lang golvflata slik det såg ut. I eit anna tilfelle; skriftleg materiale: "Ein leikebil small i golvet på formingsromet på Goliat. Da så det ikkje ut som alle høyrde lyden". – Steinen er av eit slag ein finn utanfor huset.

Bevegelser med observert utgangspunkt men utan tilknytt lyd. Ved to høve er utgangspunktet for gjenstanden sett. **Lyspære.** I det eine tilfellet vert ei lita lyspære til bruk på juletre sett å løfte seg opp av ei lita korg på frittståande kjøkkenbenk ("Øya") og falle ned på golvet 1-2 m unna med eit unaturleg høgt smell og påfallande sikk-sakk bevegelse ved landing. Ingen rotasjon eller andre serskilte forhold registrert i utgangspunktet. Observatøren oppfatta totalbevegelsen som noko sakte og kontrollert. Banen mot nedslaget, men ikkje utgangspunktet, vart observert av fleire av ei gruppe på 20 personar til stades. **Non-stop.** I det andre tilfellet sit tre av personalet ved eit lite bord med muffins; den næraste ca $\frac{3}{4}$ m unna. Under fullt påsyn av alle vert ein av to non-stop sett brått å forsvinne frå ein av kakene og lande med eit høgt smell straks attmed. Fleire små magnetar landar straks etter med kraftig smell på golvet like ved. Det var ingen merke i melis-laget ut over avtrykket frå den fjerna non-stop. I eit tredje tilfelle er i alle høve utgangspunktet avgrensa. Barn sit rundt bordet; plastikkperler fell mot golvet—og held fram å gjera det, komande frå under bordet etter at borna har lagt hendene på bordplata.--

Runding av hjørner. Ved fleire høve er gjenstander transportert frå eitt rom til eit anna—også rom (lager, t.d.) med låste dører og vindauger--og med sterkt avbøygde baner undervegs. Ein kopp fleire såg og visste sikkert var å finne straks i føreveg i eit tilgrensande rom kjem gjennom open dør og slår an mot underlag i nytt rom etter tilsynelatande å vorte transport rundt det hjørnet døra representerer i forhold til utgangspunktet (fjerning av gjenstanden frå utgangspunktet vart ikkje observert). I eit anna tilfelle impliserer hendinga at bevegelsen startar på veggshylle i korridor, går ut frå vegg, langsetter korridor eit fleirtal meter, og inn i vegg igjen--ein bevegelse med fleire bøyingar av banen.

Direkte-kontakt. I eitt tilfelle er ein liten tavle-magnet sett av to å koma mot personen, og i siste liten endre kurs og slå an mot den eines skulder. –Under eit møte med mange til stades, ber ein tilsett om å få byte plass: denne opplever at ho fleire gonger får ein finger i nakken. Andre ser eit raudt merke der. Fenomenet opphøyrer ved plassbyte. – To av dei tilsette er på lageret. På veggeng heng ein stor ball. Båe står bøygde og leitar. Dei skimtar brått ein bevegelse i perifert synsfelt, og opplever båe umiddelbart etter å få ein kraftig trykk i ryggen av det dei meiner er ballen. Dei ville ha falle, hadde rommet vore litt større. Ballen heng som før når dei snur seg.—To tilsette og deira partnerar (fire personar) går ut av barnehagen på kveldstid etter eit møte. I forkant hadde det vore stor aktivitet med kasting og sterke lydar inne i huset. Dei går langs husveggen, høyrer og ser grus og småstein lande mot vegg utanfrå etter som dei går. Dei opnar og stenger ei lita grind; snakkar saman, to personar høyrer knirk frå grind (kjent lyd), og mindre stein landar mot ryggen til ein av kvinnene. Denne personen står vendt frå grinda, dei tre andre i ulik grad mot den. Ingen ser nokon koma. Anslaget er ikkje spesielt hardt, men vert opplevd som utan annan demping enn av mellomliggande tøy. Dette er av interesse med tanke på mekanismer til grunn for bevegelse av steinen. Umiddelbart etter høyres lyd av grus dei oppfattar vert kasta mot ein av bilane. Ålment: Ingen barn er kjent å vera fysisk påverka av gjenstander.

Posisjons-effekt. I eitt tilfelle hadde to personars plassering i kjøkkenet ved Lalm Oppvekstsenter (ikkje Avdeling Barnehagen) effekt på kasting av gjenstander. Den eine av desse arbeider ved Lalm Oppvekstsenter, den andre ved Avdeling Barnehagen. Med utgangspunkt i eit avgrensa område om lag midt i romet—vurdert til ca ein meter i diameter—vart flytting av kroppen med fåtal centimeter (ca 10 cm vert det meint) mot den eine sida av romet fylgt umiddelbart av gjenstander som oppstod i augehøgde til høgre for personen, passerte og landa med bråstopp og høgt smell i eit avgrensa område lenger framme. Gjenstandane var mellom andre ein dispenser-nøkkel, smidd spiker, lita kule av metall, brukt, gamal skrue—den smidde spikaren var ikkje kjent frå barnehagen; metallkula var elles plassert i låst rom på andre sida korridoren. Vidare detaljer: Kjøkkenet var denne ettermiddagen i bruk for sumaravslutning; dvs. den eine av to halvdelar var det—delt av ein halvvegg stikkande fram i romet langs ein midtlinje. ”Påverknads-området” låg i linje bort frå denne halvveggen. Forflytting mot aktivitsdelen av kjøkkenet var knytt til kasting; bevegelse bakover og eller mot den andre sida verka å vera utan slik effekt. Posisjons-effekten vart tilfeldig oppdaga av ein person. Denne bad om ”avløysing” med same effekt registrert for neste person. Seks til åtte personar kom og gjekk i romet under dei ca 30 min hendingane varde, og eit fleirtal av desse observere fenomenet.

Forbigående endring av stofflege eigenskapar

To jakker tilhøyrande same eigar vart funne, reist opp langs vegg (trevegg; jakkene i tunt og mjukt materiale--polyester og nylon). Einast "nokre få centimeter av ermane og nedkant jakke låg utover langs golvet". Den eine vert hengt opp att av eigar—den andre brukt av henne i arbeid ute straks etter. Ved innkomst finn denne den att-hengande jakke ståande opp langs veggen som før. Hengande utanpå det glatte tøyet vert funnen hennar mobiltelefon med displayet inn mot stoffet. Ingen festemiddel mellom telefon og jakke; ingen fester eller forbindelser ein kunne sjå eller merke mellom veggen og denne. Dette galdt også for den andre av dei to jakkene som først vart funne. Grundig utspørjing gjev ingen indikasjonar på følelse av motstand mot fjerning av telefon eller jakker frå vegg. T.d. verka telefonen å henge laust utanpå jakka ved fjerning. Ingen lim-stoff vart lagt merke til; ingen merker på jakka. Men "displayet var tilgrisa som om nokon hadde sleikt på det". Ingen freistnad vart gjort på å få telefonen til å feste seg til jakka på nytt; heller ikkje tilsvarande for jakker mot vegg. Ingen lydar eller ekstra varme vart registrert tilknytt fenomena. Mobiltelefonen hadde vore borte fem timar tidlegare denne dagen. Freistnad på rekonstruksjon viste at det var umogleg å gjenskape stillingane jakkene og telefonen vart funne i: glatt veggflate og glatt, mjukt stoff; glatt flate mot glatt stoff i telefonens tilfelle. To personar observerte jakke- og telefon-oppstillinga.

Ved eit anna høve vart ein glatt og rein trebit, ca 10 x 1 cm, observert å lande med eit stort smell mot ein boblejakke i nylonstoff—ein av borna sine—og bli hengande på ein slett og rein flate av stoffet. To-tre personar observerte dette. Ingen varme tilknytt gjenstandane; ingen motstand mot fjerning. –Ein sandal til eitt av borna vart funnen hengande på ein barne-jakke i garderoben. Ingen motstand mot fjerning; glatte, reine flater mot kvarandre også her.

Lokal påverknad

"Dansande flaske" og anna. Ein plastikkflaske halvfull med rense-sprit byrjar brått å rotere rundt sin eigen akse, raskt og med store utslag utan å falle ned. Det hitsettes frå observatørs rapport: "Jeg var den eneste som så den flasken på kjøkken-øya. Jeg kom fra fin-garderoba (Goliat), og rundet hjørnet mot kjøkkenet. De nærmeste voksne befant seg bortest i stor-rommet (Goliat), dvs. 8-10 meter unna. Alle barna var ute. Det var ingen bobler i flasken. Den stod helt på kanten (hjørnet), og snurret rundt sin egen akse. Den skulle egentlig ikke fortsette å snurre, den skulle egentlig falt i gulvet. Det var jeg som grep den, og stoppet snurringa etter noen sekunder. Flasken inneholdt sprit, til å vaske hendene med. Det er bare en hendelse der flasken snurra." Øya er ein frittstående benk på kjøkkenet.

I eit anna tilfelle går ein messing-lysestake over ende med eit påfallande sterkt smell i det to går forbi i god avstand til benken den stod på.—Dører yter uventa motstand mot stenging, markert, men forbigående (minuttar); dør går att med voldsomt brak—i alle tilfella i fråvær av lufttrekk og person.

Bobling i flaske. Ein flaske av plastikk med vatn av romtemperatur står stille på hylle på kjøkkenet. To tilsette (den eine såg også den "dansande flaske") går forbi på kort avstand--meter; del av meter--og registrerer at det brått er oppstigande bobler i vatnet. Dette var ikkje tilfelle før passering, og boblene opphøyrde straks etter passering. Dei undersøkte ikkje temperaturen i vatnet eller på flasken.

Pensel i snor. Eit fleirtal personar finn plutselig ein liten malepensel hengande i tynn, glatt bombullsnor, festa opp mot lysarmatur i eit av romma. (sjå bilete). Den blir teken ned, men kort tid etter funnen i same stilling. Fleire prøver på feste den slik den vart funnen var mislykka (glatt tråd; mjukt feste for tråden i penselen). Opphenginga kan minne om fenomenet med mobil på jakke og tilsvarande nemnt ovanfor.

C. Pensel i snor

Elektroniske og elektriske fenomen

Tre oppringingar på mobiltelefon i dei timane eigar ikkje kunne finne den (ikkje den same som nemnt ovanfor); tre bilete frå ein dags eksponeringar av forflytta objekt var dagen i etterkant ikkje å finne på det elektroniske fotoapparatet. Ein veit ikkje kvar feilen ligg—ved innlagring, bevaring undervegs eller ved framhenting. Ein aktivering av bevegelsesindikator etter stengetid plassert i korridor i barnehagen (synleg lys). Det er tenkjeleg at person(ar) kan vera årsak. Under stenging av barnehagen ved kveld, alle har gått, blir lyset i eit av romma slått på to gonger etter avslåing. Ein person observerer dette. Observasjonen har tillit hos andre tilsette og underskrivne.

Effekt på personar

Hovudpine; trykkfølelse. Frå tidleg av og underveg i forløpet var dei tilsette med variasjon over personar plaga av trykk-/tyngdefølelse til hovudet; ofte også hovudpine. Denne var verst på dagar med størst aktivitet, og verst for den eller dei mest involverte. For personar med ein historie for hovudpine frå før, merkar ein seg at symptoma nå synet samanfallande med dei tidlegare, men forsterka. Hovudpine og tyngdefølelse til hovudet er med stor overvekt den mest vanlege av dei subjektive plagene.

Uhyggesfølelse; sterkt ubehag. Dette var også vanlege opplevingar med variasjon og tilknytningar som ovanfor. Uhyggesfølelsen er sterkt ubehageleg og synest ikkje samanfallande med andre opplevingar av tilsvarande slag personen måtte ha hatt. Eit karakteristisk døme er oppevingane hos personane som saman med representanten for Kyrkja gjekk gjennom huset med formål å dempe eller fjerne fenomena. I dette tilfellet var uhyggesfølelsen sterkast i nærleiken av stor, elektrisk motor for frisk-luft systemet på loftet. Ikkje minst opplevde representanten frå Kyrkja sterk uhygge på denne staden. Det er tenkjeleg at det kan vera ein årsakssamanheng—om en ukjent--mellom denne form for oppleving og dei fysiske kraftfelt som elektromotoren genererer.

Kulde. Fleire personar opplevde brått oppståande, sterk, ukarakteristisk kulde; uavhengig av lokalisering i forhold til naturlege trekk- og kuldekjelder. Fenomenet oppstod uavhengig av romtemperaturen, og var avgrensa til ein av mange personar til stades i romet; stundom også til del av personens kropp. I eitt tilfelle vart også markert varme opplevd under vanleg romtemperatur, avgrensa til ein person. Kuldefølelse

kunne også oppstå hos enkelte straks før kasting av gjenstander (dei to mest involverte initielt). Utbredelese av opplevd kulde i romet vart ikkje undersøkt.

Forvarsel/forutaning. "Nå kjem det til å skje noko"—ein oppleving som synest å kunne vera avgrensa til det mentale, men som oftast kombinert med ein kroppleg opplevd følelse av ubehag eller uhygge; også kulde-følelse.

Lufting i rommet. Følelse av lokal luftstrøm; lufting. Fenomenet synest å ha form av sterkt lokal, fysisk forflytting av luft (lokal bevegelse av lette gjenstander er registrert i litteraturen).

Lukt. Ubehagelege lukter vart over lengre tid registrert av eit fleirtal personar på uventa og ulike stader i motstrid til rasjonell forståing--brått oppståande, varande sekunder til minutt; ikkje alltid opplevd med same kvalitet av alle til stades, stundom fråverande hos ein mellom fleire personar (svovel, eddik, salmiakk, kattepiss, råtelukt). Opplevinga var ikkje knytt til nokon av dei andre fenomena. Ein person kjende same lukt same stad ved fleire høve.

Lyd. I eitt av roma på Goliat vart over tid ved fleire høve av born som vaksne høyrte uidentifiserte lydar som smell (også andre rom), knitring, svak skraping og piping.

Hudaffeksjon. Omlag halvveges i forløpet oppstod sterk rødme, "som ved sterk solbrenning", i ansikt og eksponerte deler av hender og armer hos to tilsette. Den eine av desse var mellom dei to mest involverte til å byrje med. Fenomenet oppstod regelmessig i det vidare forløpet og samvarierte med kraft og frekvenes av gjenstands-bevegelser og styrken av den tilknytte lyd. Saman med den sterke affeksjon av hud, framstod også augene som unaturleg blanke hos den mest påverka. Hud- og augeaffeksjonen oppstod etter eit fåtal minuttar ved fysisk aktivitet i rommet, varte nokre timar etter avslutta arbeidsdag, og var til sterkt ubehag for henne og den andre affiserte. Rødme- og augeaffeksjonen vart observert av mange.

Skjelvingar. Hos den mest påverka av personane ovanfor, oppstod også sterkt ubehagelege, ukontrollerbare, kraftige og symmetriske skjelvingar av armane. Dette kunne oppstå sekunder i forkant av bevegelse av gjenstander så vel som undervegs, og vart allment observert. Skjelvingane synest å ha samvariert med frekvens og styrke av kasting av gjenstander i rommet.

Visuelle opplevingar. Syner

"Syner" av kvinne og mann i heilfigur, den eine sett uklart frå sida, vart observert av to av dei tilsette i forløpsperioden. Synsoplevingane framstod som uklare; i eitt tilfelle som silhuett.

Komplekse hendingar

Forsvinning—attfinning. Over tid vart mange gjenstander borte; grundig leita etter for så å bli funne lett synlege—mobiltelefon på jakke er eit døme. Gjennomgåande er funnstaden undersøkt tidlegare. Gjenstandane er små—nøkler, kledeplagg til born. Ved fleire høve vart gjenstanden attfunnen innpakka i andre kledeplagg eller plassert på andre uventa stader rundt omkring i barnehagen. Etter opphøyr av hendingane, held gjenstander fram med å koma til rettes. Barn vart mistenkte til å byrje med, men nye

eksempler gjorde dette nær utenkjeleg. Årsaksavklaring her er sjølvstøtt særskilt krevande.

Mønsterlaging. Mønstre vart laga av ulike materiale i form av t.d. trekant, kors, og enkle samanstillingar av enkle objekt. Det første dømet er truleg (a) ein enkel 30-40 cm lang strek med endehakar—oppfatta som del av eit hakekors—skråstilt og avsett med kritt på to dører, (b) sekkeforma figur avsett med kritt på dør. Fleire gonger vart laga ein trekant på golvet som ved kvart tilfelle peika i hovudsak mot eitt rom (kjøkkenet i den gamle barnehagen). Ved eitt høve vart trekanten laga av lettmjolk på måla trebord (sjå bilete) i ein velkontrollert situasjon: personar hadde gått ut av rommet, kontroll med dør, kom straks etter inn att og fann figuren. Mønstra vart laga med små og lette gjenstander (t.d., fjører, papirblomar).

D. Bilete av mønster

Lyder tilknytt tyngre gjenstander. Kasse full med leiker vert plassert med høgt smell på golvet på hemsan—ikkje stått der før. På WC høyrer ein tilsett ein kraftig smell som om ein leiketøy-kasse som stod vart der vart lyfta opp og sett kraftig ned att. Ein tilsette er til stades i rommet, men ser ikkje bevegelse av kassa.

Låsing av dører. Leikeskur på plassen utanfor huset blir låst medan ein av dei tilsette står med aktuell nøkkel i lomma eit fåtal meter unna med hus og dør i fullt påsyn—oppdaga ved at den som rydder inn leiker brått finn døra låst i motstrid til forventning og situasjonen minuttar i forkant. Reservenøkkelen var oppbevart på rektors kontor—låst. Om reservenøkkelan var der på aktuelt tidspunkt vart ikkje undersøkt. --Alle dørene til tre WC inne i barnehagen viser seg å vara mekanisk låst i ein situasjon der bruk skulle tilseia at dei var opne. Den tilsette måtte bruke skrutrekkjar for å få opna dørene att.

Mekanisk bevegelse av kran, og anna. Kran for vatn på kjøkkenet vert skrudd på varmt fleire gonger trass i "kald-posisjon" straks i forkant og person til stades medan dette skjer (bevegelse av krana er uobservert). Opning av eit vindauge på kjøkkenet fleire gonger etter stenging straks i forkant—utan nærvær av person (bevegelsen ikkje sett). Dører møter motstand mot stenging eller går att med svært sterk lyd utan person-tilknytning eller trekk gjennom romet.

Fjerning og atffinning av bjølle. Hendinga kom relativt tidleg i forløpet—5. Mai. Til saman seks personar er samla i rommet—grovgarderobe og utgangspartiet i barnehagen. Ein sjuande person, ein mannleg lærar er nær dør i tistøyrande rom (sjå skisse). Utgangspartiet er ca 3,5 x 3,5 m i forkant, større lenger bak; med stor glasdør i front og dører som går av i tre retningar i bakkant. Over glasdøra/utgangsdøra er montert ei lita bjølle (sauebjølle) som slår an mot døra når den opna for å varsle med ein lyd ved at kolv slår an mot materialet i klokka. Like ved utgangsdøra og til venstre for denne sett innifrå er ei dør til toalett. Like innover frå denne døra, heilt inntil veggan, står ei mindre trillevogn for barn. Håndtaket er vendt mot døra; setedelen er dekt av eit lite ullskinn. Like inntil vogna på høgre side står ein lærar ved Lalm Oppvekstsenter; like til høgre for denne og litt bak står ein tilsett i barnehagen. Med ryggen mot toalettet og andlet og merksemd vendt mot området mellom utgangsdøra og dei to sistnemnde står

ein tredje. Med ryggen mot utgangsdøra og andlet og merksemd i all hovudsak vendt innover, står tre andre tilsette i barnehagen.

E. Situasjonen ved fjerning av bjølle

Det er ettermiddag, folk er i ferd med å gå og står og snakkar saman. Brått slår ein nøkkel med vedheng i glasdøra (utgangsdøra) frå innsida og landar med eit stort smell mot rista nedanfor. Den blir registrert i augehøgde av personen nærast barnevogna ved passering utover på hennar høgre side. Få sekunder etter høyrer personane ved utgangsdøra og elles i rommet ein lyd frå bjølla--kolven mot godset—personen ved vogna som kort og avdøyvd, personane ved WC og ytterdør høyrer lyden klart. Den eine av desse høyrde lyden klart over seg "... og venta å få bjølla i hovudet". Personane inne i rommet ser mot bjølla, personane ved døra ser opp—og bjølla er borte. Bjølla hadde vorte sett minuttane i forkant. Det er noko uklart om alle er like merksame på lyden. Ingen har rørt seg; ingen rører seg. Person nummer sju i det andre romet har under dette potensielt innsyn til inngangspartiet (ikkje avklart kvar han er til kvar tid). Personen ved barnevogna følgjer "ein innskytelse", slik ho uttrykker seg, bøyer seg ned, stikk handa inn under skinnet—og finn bjølla der, nede i vogna (ingen spesiell varme registrert hos gjenstanden). Det har gått eit fåtal sekunder—kan hende opp mot 10 sek. frå nøkkelen slo mot døra og nokre frå sekunder på det meste sidan klemten vart høyrte frå bjølla. Personen som fann bjølla kan ikkje forklare nærare kva som fekk henne til å handle som ho gjorde. Ein merkar seg at fleire brukar uttrykket "innskytelse" som del av opplevinga ved attfinning av gjenstander.

Presisering. Alle til stades er intervjuar kvar for seg av underskrivne. Det er fullt samanfall mellom rapportane frå dei einskilde. Hendingane kom fullstendig uventa på alle. Det er utenkjeleg at "eitkvart"—person eller teknisk installasjon—skulle kunne ha operert i dei korte tidsromma som er aktuelle innanfor eit så avgrensa område og innanfor eit synsfelt som essensielt er dekt av seks personar samstundes. Ein noterer seg at merksemd hos fleire personane vart retta mot bjølla ved lyden frå denne, og alle desse registrer at den ikkje lenger er der—men straks etter vert funnen. Bjølla og lyden frå den hadde vorte registrert (som upåfallande) straks i forkant for aktuell hending ved passering av personar gjennom døra. Det er derfor sterkt sannsynleg at den hadde vore der umiddelbart forut for eller samstundes med tidspunktet for den korte klemten. Det høyrer også med at bjølla er festa med ein bøygd krok, slik at ein må leggje bjølla horisontal før ein løfter den opp og vekk frå kroken. Rekonstruksjon ved underskrivne viste at handlingskjeden let seg gjennomføre utan problem—bortsett frå ein noko høg lyd frå bjølla ved fjerning og ein svært synleg årsak. I det aktuelle tilfellet er kontrollen personar imellom og med rommet mellom dei og ikring dei meget god. Den mest nærliggande forklaring—alle lyg—framstår ikkje som det mest aktuelle alternativ av årsaker diskutert tidlegare. Ein kan hevde at nøkkel mot rute og klemte i bjølle er klassiske tryllekunst-triks for avledning av merksemd frå den sentrale hendelse—fjerning av bjølle. Problemet med hypotesen i dette tilfellet er at dei lokaliserte lydane fokuserer merksemd, dei avleder den ikkje. Det sentrale synsfeltet er heile tida dekt av fleire personar. Det vart ikkje undersøkt om bjølla funnen i vogna var identisk med bjølla over døra—ingen tenkte på det. Uansett må den usynlege fjerning av bjølla bli å forklare.

”Materialisering”—kasse med leiker. Kasse med leiker framstår brått på hemsan i fleires påsyn--hadde ikkje stått der i forkant; sterk lyd som når kasse blir sett mot golv.

Opphøyr av fenomena

Hendingane opphøyrde den 15. Juni. I tida etterpå har sakna gjenstander gradvis kome til rettes. Ut over dette, er ikkje nye hendingar registrert ved avslutninga av Oktober 2010.

Den aktuelle dagen var ein ”klarsynt” til stades i barnehagen og gjennomførde eit ritual i nærvær av fleire av personalet. Slik det vert formidla, hadde ritualet form av den ”klarsyntes” påvising av ”krefter”. Sidan det er ein openbar samanheng mellom den ”klarsyntes” nærvær og opphøyr av hendingane, er det gjennomført to inngåande og ein oppfylgjande samtale med den same. Desse stadfester ein oppleving hos denne av ”kontakt” med ein verksam faktor og ein mental og handlingsmessig utforma befaling eller kommando (maning) til denne/desse om å fjerne seg frå staden og gå over i ”ein annan realitet”. Det er liten tvil om den ”klarsyntes” overtyding om realiteten av sine opplevingar. I sin natur er opplevingane subjektive og avgrensa til den ”klarsynte”, og kan derfor ikkje bli delt av dei fleire andre personane som er til stades under gjennomføringa av ritualet. Ein festar seg ved tre forhold: (a) samanheng i tid mellom den ”klarsyntes” nærver og fråvær av nye hendingar etterpå, (b) fleire av dei impliserte barnehagetilsette er saman med han i gjennomføringa av hans handlingar og høyrer og ser det han gjer; det er såleis uråd å avgrense handlingane til berre ein person, og (c) han gjev uttrykk for å oppleve ein mental form for kontakt med ein årsaksfaktor han opplever og formulerer som personifisert i pakt med sin forståing og religiøse overtyding. Essensielt er det samanfall mellom dei to ”klarsynte” som er intervjuet for punkt (a), (b) og (c), men med variasjon for personens opplevingar i situasjonen og forståinga av desse. Dette gjeld især konkretisering av den måten ”kreftene” er representert på for personen.

Igangsetjing og avslutning—vurdering

La oss like godt først som sist drøfte igangsetjinga og avslutninga av hendingane. Vi veit ikkje kva som er årsakene til at dei aktuelle fenomena oppstod i den form dei fekk på det tidspunktet dei gjorde. Til det må vi veta meir, både om dei fysiske mekanismene som ligg til grunn for einskildfenomena, og om den bakanforliggjande fysiske realiteten desse er del av. Fordi fenomena er primært av sansemessig, fysisk natur, vil dette kravet gjelde også om ein søkte forståing ut frå mentale mekanismer hos menneskja som var med. Dessutan har det ikkje kome fram indikasjonar på psykisk eller fysiske fråvik eller problematikk hos dei involverte. Avslutninga: Den ”klarsyntes” nærver er tvillaust assosiert med denne. —Vi kan ikkje unngå å høyre påstanden—den sjølvsgatte: Alt sluttar ein eller annan gong; kvifor ikkje på den tid den ”klarsynte” var til stades? Sant og visst. I prinsippet er vi samde. Problemet i dette tilfellet er den bråe stopp (ikkje heilt—gjenstander har halde fram å koma att) i motstrid til den oppbygging som over tid hadde vore synleg, og den manglande effekt av eit liknande ritual utført av representant frå Den norske kyrkje kort tid i føreveg. Vi må finne oss i å vera usikre på effekter og årsakssamanhenger her.

Diskusjon

Lalm-observasjonane oppstår og sluttar brått i sin mest karakteristiske form etter å ha vara 1 ½ månad. Så langt ein kan sjå, oppstår hendingane i ein essensielt stabil situasjon, men med dei særdrag som er nemnt. Ein finn ikkje at nye personar kjem til eller at nye ting skjer med huset eller omgjevnadane. Ved debut og den første tida etterpå er hendingane konsentrert kring to-tre personar; seinare 5-6 personar. Over tid har likevel nær alle tilsette og fleire utanfor observert hendingar i større eller mindre omfang. Det er lagt merke til at især tre av personalet synest å ha ein dempende effekt på hendingane, men med oppleving av fenomena i rikeleg grad. Ut over dette, ser ein ikkje ein klar persontilknytning eller mønster av personar, tider og lokalitetar tilknytt hendingane. I motsetning til innleiinga er avslutninga utan tvil i tid og stad knytt til nærvær av ein person—den "klarsynte". Kva slag årsakssamanheng som her ligg føre, er ei anna sak.

Dei større linjene i bildet er desse: Etter debut, aukar hendingane gradvis i frekvens og intensitet (hastigheit, lyd); større gjenstander blir kasta, det oppstår varme i objekta uavhengig av materiale og personane til stades opplever ubehag i aukande grad (uhyggesfølelse, trøyttheit, hovudpine, kulde, hudaffeksjon, skjelvingar). Innhaldet av hendingane synest ikkje å endre seg på ein klar måte, bortsett frå at dei mønstre ein såg laga til å byrje med synest å bli borte. Komplekse hendingar, som fjerning av bjølle over inngangsdør, oppstår relativt tidleg i forløpet. Det mest vanlege fenomenet er bevegelse (kasting) av gjenstander utan kjent utgangspunkt og utan lyd tilknytt (unnatak finst) med bråstopp og sterk lyd ved nedslag. Gjenstander som lett blir knust blir gjennomgåande ikkje skadde; heller ikkje er det merke i underlaget etter nedslag (veggar i tre eller påmåla gips). Lyd oppstår i veggjar i eitt rom, ukarakteristiske lukter oppstår uventa med noko ulik oppleving av desse hos personane til stades; gjenstander blir leita etter for seinare å bli funne lett synleg på stader alt undersøkt. Sterk grad av kontroll med bevegelser av objekter blir registrert: "dansande flaske", bobler som oppstår i vatn ved romtemperatur, non-stop som fjernes frå muffin i fullt påsyn, bjølle fjernes frå oppheng og mest truleg flyttes usett gjennom eit synsfelt dekt av fleire personar. "Syner" av personar blir opplevd.

Observasjonane av Lalm-fenomena har fylgjande særdrag: (a) dei er registert over lengre tid samstundes av to eller fleire personar innanfor og utanfor dei tilsettes gruppe, (b) observatørane er ved full fysisk og psykisk helse, (c) observasjonane er gjort i normal sinnstilstand, og (d) omfattar objektive så vel som subjektive hendingar (flytting av gjenstander så vel som kuldefølelse, uhygge, hovudpine, o.a.). Mogleg fabrikasjon eller innbilling er diskutert i innleiinga og funnen sterkt usannsynleg eller umogleg.

Observasjonane er ikkje gjort i velkontrollerte situasjonar av eksperimentell karakter. Det har ikkje vore praktisk mogleg. Ut over dette, fyller dei rimelege krav til validitet: Observasjonane omfattar for det store fleirtal hendingar som er sansemessig tilgjengelege for fleire på same tidspunkt (flytting av gjenstander; lydar, o.a.) og samstundes ikkje ligg til rette for teknisk framstilling eller "slight of hand"—tryllekunst. Den levande banehage, motivasjonen ein ikkje kan sjå, den lange tid og dei mange menneskjer—ulike i forventning, innstilling og funksjon—gjer det særst vanskeleg å oppfatte observasjonane som noko anna enn uttrykk for reelle hendingar. Det meget solide inntrykk observatørane gjer som menneskjer og den ærlege overtyding om realiteten av egne og andres observasjonar som blir formidla, gjer det ikkje mogleg

(a) å avvise heile observasjonsrekka som uvalid; heller ikkje (b) å ekskludere einskildhende som for usannsynlege til å bli tekne på alvor. Dette gjeld kan hende især "jakke med mobiltelefon" og bjølle som blir fjerna og usett transportert gjennom felles synsfelt. Det alternativet som er mest i tråd med vitskapleg innstilling og praksis, gjeve kvalitetane ved Lalm-observasjonane, er å inkludere også slike observasjonar og la dei bli del av ein totalitet ein på det beste einast sterkt ufullstendig forstår. Slik kan ein også bidra til ein mest mogleg realitetsnær forståing av alle fenomena på sikt.

Vurdering av fenomena med utgangspunkt i grad av forståing, gjev ein deling av hendingane i to kategoriar. 1. Potensielt forståelege ut frå eksisterande, vitskapleg basert kunnskap. 2. Ikkje forståeleg i det heile på dette grunnlaget. Til desse punkt må knytast ein merknad. "Potensielt" i dette tilfellet har form av gjetting eller hypotesedanning. "Ikkje forståeleg" tyder at dei modeller eller teoriar ein måtte konstruere for desse fenomena vil falle for langt bort frå kunnskapsbasen til å kunne tene nokon funksjon innanfor dei aktuelle rammene.

Kategori 1

For analyseformål, la oss dele feneomena i "sansebaserte" og "subjektive". Den skarpsynte lesar ser straks problemet: I essensiell forstand er alle observasjonane "subjektive". Levande menneskjer har observasjonane som del av sin subjektive verden. Der er vår operative base, så og seia. Like fullt: Flytting av gjenstander er sansebasert i den forstand at fleire personar kan dele observasjonen på felles tidspunkt. Subjektive observasjonar, derimot, er i mindre grad direkte tilgjengelege for sanseborne registreringar. Smerten som personleg oppleving er eit døme; det blå i det blå likeså. Sprok og felles erfaringar har gjeve oss tilgang også til andres subjektive tilstander. Dei subjektive tilstandane blir derfor del av eit kontinuum, der felles observasjon av t.d. gjenstanders flytting høyrer heime på det andre ytterpunkt. For praktiske formål har kategoriane likevel ein bruksverdi.

Sansebaserte: Flytting av gjenstander karakterisert ved abrupt start, ballistisk bane, bråstopp, sterkt lyd ved nedslag, lyd ved utgangspunktet, ikkje knusing (gjennomgåande), transport langs golv utan lyd (observert av ein person); posisjons-effekt; dansande flaske, boblande flaske, sandal på jakke, mobil på jakke, jakke opp langs vegg; elektroniske/elektriske fenomen; hudpåverknad som ved sterk solbrenning, blanke auger; skjelvingar; lyder i vegg; varmetutvikling i gjenstander; lufting i romet.

Subjektive: Kuldeoppleving; uhygge; forvarsel; trøyttheit; hovudpine; lukt.

Kategori 2

Syner; kasse med leiker på hemsan; fjerning og attfinning av bjølle; fjerning av non-stop; brått opphøyr av fenomena; direkte-kontakt (stein; ball); låsing av leikeskur; runding av hjørner og bevegelse langs korridor med klarering av hindringar; pensel i snor; mønsterlagning; forsvinning og attfinning av gjenstander, lyd av kasse mot golv utan observert bevegelse (WC), låsing av dører (tre ulike WC), mekanisk bevegelse av kran og vindauga; dører som yter motstand mot stenging og slår att med svært sterk lyd. Alle desse fenomena synest å falle under kategorien Sansebaserte ovanfor, med unntak av *syner* og kan hende lyd av kasse mot golv (WC).

Kategori 1 fenomen—ein første vurdering

Generelt. Av dei fire fundamentale naturkreftene vi kjenner (elektromagnetisme, sterke og veike kjernekrefter, og gravitasjon), framstår elektromagnetisme som den einaste relevante for analyse av fenomena i Kategori 1. Dei sterke og veike kjernekreftene kjem ikkje på tale fordi desse berre har effekt over svært små avstandar— som ved atomkjerner. Tyngdekrafta kan det heller ikkje vera. Den verker einast over store avstandar og vil vise variasjon over distansar som er samanliknbare med størrelsen på objektet som skaper den; i dette tilfellet sjølve jordkloden. Den vil såleis ikkje kunne virke selektivt på enkeltgjenstandar innanfor rom i hus. Attende står dei elektromagnetiske kreftene. Dette avgrensar forklaringsproblemet, men ikkje nok til å identifisere den eller dei mekanismen som ligg til grunn for flytting av gjenstander.

Flytting av gjenstander. Det er kjent at elektromagnetiske krefter kan vera rikeleg sterke nok til å flytte store objekt (bilar kan bli lyfta med sterke magnetar). Som kraftkjelde i det aktuelle tilfellet er likevel denne siste mekanismen, den elektromagnetiske effekt, lite sannsynleg. Elektromagnetiske krefter kan verke både som tiltrekning og fråstøyting mellom elektriske ladningar, i tillegg som magnetiske krefter; dei siste skapt av vekselverknader mellom ein elektrisk strøm og eit magnetfelt. Mest truleg er det derfor ein effekt av fråstøyting mellom elektriske ladningar som ligg til grunn for den observerte kaste-liknande, bråe flytting av gjenstander.

Oppvarming av gjenstander. Berre elektriske strømmar, og ikkje statiske ladningar, vil kunne skape varmeutvikling. Det er likevel vanskelig å forstå korleis elektrisk strømmar vil kunne varme opp glas. Dette er ein elektrisk isolator og vil berre tillate svært svake strømmar. Som alternativ kan tenkjast at høgfrekvent elektromagnetisk stråling blir absorbert i glaset. Kvar denne strålinga skulle koma ifrå, og kva som skaper lokalisering av denne til ein gjenstand, er derimot et heilt ope spørsmål.

Bråstopp og forbigåande endring av stofflege eigenskapar. Om ein førest ein (ukjent) mekanisme som skaper overflatestrømmar også på dei isolerande gjenstandene av glas, tre eller plast, vil ein kunne forstå at det verkar krefter mellom dei. Induksjonsstrømmar i to gjenstander vil skape magnetiske krefter som godt kan vera tiltrekkande på langt hold og fråstøytande på kort hald. Dei fråstøytande kreftene kunne forklare kvifor gjenstandene bråstoggar utan å bli knust; dei tiltrekkande kunne forklare fenomen som 'jakke langs vegg' og 'gjenstand mot jakke'. Dei same mekanismene kunne tenkjast å ligge til grunn for lydfenomen.

Lyd. Lyd er trykkbylgjer i luft og blir skapt av raske forstyrrelser eller vibrasjonar i lufta—som ved musikkinstrument. Lyden ved nedslag av gjenstander kan også tenkjast på som resultat av dette; alternativt at lyd blir generert innanifrå gjenstanden. Ein brå kraftfendring som verkar på gjenstandane kunne kanskje skape dei smella som blir observert. Det er vanskeleg å sjå kva for effekt som skulle skape lyd direkte i lufta, slik som ved lyn-nedslag, dersom ikkje dei induktive strømmene skapar di-elektrisk sammenbrot i lufta. I elektromagnetisk samanheng veit vi at lyn lager torde fordi lufta lokalt og fort blir til glødande plasma. Slike voldsomme effekter synes det ikkje å være tale om her, fordi ingen lysglimt er observert, og også fordi di-elektrisk samanbrot (molekyler blir rivne frå kvarandre) vil skje lokalt og gjerne etterlate merke i materialet der det skjer. Di-elektrisk sammenbrot som ved lyn, er knytt til utladning av elektrostatiske spenningsfelt. Dersom mekanismen i staden er **induksjon** (i så fall er

strømmene skapt av tidsvariasjoner i eit magnetfelt) treng ikkje effekten bli eit di-elektrisk samanbrot.

Effekt på person. Påverknad av hud som ved sterk soling, blanke auger, trøyttheit og hovudpine er registert ved sterk elektromagnetisk stråling; især om denne varer over tid. Forvarsel, uhyggesfølelse, lokal kulde, varme og lukt er ukjende som effekt av elektromagnetiske felt, men kan like fullt tenkjast å ha ein slik årsak. Det same gjeld dei observerte, symmetriske skjelvingar av begge armar. Forvarsel og uhyggesfølelse har mest truleg ein årsak knytt til hjernen sentralt; dei andre tilstandane kan tenkjast å ha eit sentralt så vel som perifert årsaksmessig utgangspunkt (muskelatur; perifere delar av nervebaner).

Effekt av person. Posisjonen av person i rommet—i alle fall i ein retning--påverkar bevegelse av gjenstander. Dette fenomenet indikerer ein samverknad mellom person og eit romleg avgrensa elektromagnetisk felt. Det kan også tenkjast andre mekanismer.

Lys som blir slått på; bilete som er borte frå elektroniske fotoapparat. Desse fenomena er også prinsipielt tilgjengelege for elektromagnetisk forståing.

Vurdering. Ein manglar teori og kontrollerte målingar for mekanismene som vert føreslått å liggje til grunn for eventuelle overflatestrømmer. Desse mekanismene vil derfor måtte bli spekulative inntil kontrollerte observasjonar og målingar ligg føre. Vurderingane er likevel av interesse, fordi dei viser at Lalm-fenomena ikkje utan vidare er fysisk usannsynlege (som visse andre er det—astrologi, t.d.). For dei aktuelle fenomena kjenner vi heller ikkje naturens energikjelder og kontrollmekanismer. Kunnskapsstatus gjer at også vurderingar av dei andre Lalm-fenomena (t.d., "flaske som bobler"; "dansande flaske") blir for hypotetiske til å ha eigenverdi. Vi merkar oss likevel "fjerning av non-stop" som ein sjeldan vakker demonstrasjon av kontrollfaktorens presisjonsgrad.

Kategori 2 fenomen—ein første vurdering

Posisjonen teken her er at ein må postulere ein Faktor X for Kategori 2 fenomena; dvs. ein ukjent variabel med ytringsformer av det slaget ein ser under Kategori 2. Vi har ikkje nok teoretisk eller observasjonsmessig kunnskap til å konkretisere denne faktorens fysiske natur og virkemåte. Vi kan derimot peike på visse særdrag ved den; kvar av desse innbyrdes relatert: *Målretting* (direkte-kontakt), *kontroll* (presis fjerning av non-stop og bjølle; mønsterlaging), *tilpassing/modifisering* (runding av hjørner; endring av bane ved magnet mot barn; pensel i snor), *plan for handling* (gøyming og attfinning, m.a. av bjølle; konstruksjon av mønster; låsing av leikeskur). Døma for kvart aspekt kan lett gjerast fleire. I varierende grad karakteriserer særdraga ovanfor alle fenomena i Kategori 2; til dels også fenomen i Kategori 1. Sentralt for alle særdraga er at dei består av *einskildhende*. Til dømes—bjølle-situasjonen: Nøkkel mot ytterdør, synsinntrykk og lyd; fall med synsinntrykk og lyd mot rist under; klemte i bjølle, fråvær av synsinntrykk av bjølle; bjølle sett og taktilt kjent på nytt under skinn i barnevogn.--Vi som observatørar ser hendingane i ein sekvens som for oss framstår som målretta, kontrollert, tilpassa og modifisert, og langs tidsaksen innordna det vi opplever som ein plan: måloppnåing gjennom tilpassa handlingar. Det er vårt privilegium å sjå desse samanhengane og vurdere som vi gjer på grunnlag av våre egne og andres erfaringar.

Det er derfor med full rett at vi ser og karakteriserar fenomena som målretta, fleksible og planstyrde. Det vi ikkje har full rett til, er å personifisere Faktor X og tillegge den våre egne eigenskapar. Vårt prosjekt må i staden bli å søke kunnskap om denne gjennom etablert vitskapleg metodikk og tilgjengeleg teknisk utstyr. Våre tankar om innhald og form—våre hypoteser—må bli styrde så langt som mogleg av den samla, relevante kunnskap og av konkrete og kontrollerte observasjonar.

Interaksjon mellom Kategori 1 og 2 fenomen

Er det sannsynleg at fenomena i dei to kategoriane har felles årsaker eller er innbyrdes årsaksrelatert? Ja, begge delar er sannsynleg. Mest truleg er Kategori 1 og 2 fenomen del av same totalitet med felles årsaker. Det er tenkjeleg at Kategori 1 fenomena er fysiske og mentale (subjektive) ytringsformer for Faktor X fysikk. Den konkrete ytringsform for Kategori 2 fenomena kan vel gjerne vera instrumentelt avhengig av Kategori 1 fysikk. Bevegelse av gjenstander med vesentleg kraft indikerer sterkt at elektromagnetiske krefter årsaksmessig er sentrale også i Kategori 2 fenomen. Derimot er det ein subtil, tilpassa, justert og målretta kontroll over Kategori 2 fenomena, også eit fråver av prøving og feiling, som gjer det uråd å sjå dei som uttrykk for "krefters frie spel" (om det nå skulle vera fysisk mogleg). Om dette inneber at Faktor X også representerer ein fysikk X—det kan vi ikkje vita. At ein mogleg fysikk X omfattar eit tillegg til den fysikk ein ser representert i Kategori 1 fenomena er derimot sterkt sannsynleg. Avklaring av Faktor Xs fysiske natur er sjølvsagt viktig.

Effekt av person

Slik effekt er merkbar: Hendingane var konsentrert rundt eit fåtal personar til å byrje med, fleire personar har truleg ein dempende effekt, den "klarsynte" er assosiert med opphøyr, og litteraturen viser at lyd- og kastefenomen har ein serskild tilknytning til barn og unge (Roll, 2004). (Ideen om flytting av gjenstander som uttrykk for barn og unges "undertrykte følelser" framstår ikkje som plausibel forklaring.) Mest openbart: Fenomen av det slaget som her er observert endrar utforming og styrke i nærver av personar langs ein tidslinje—større intensitet over tid. Implikasjonen er at det er ein interaksjonseffekt mellom person og fenomen. Vi ser dette også på detaljnivå: magnet som endrar bane. Vi ser det også i motsatt retning (fenomen—person): personar blir påverka av fenomena i form av t.d., kulde, varme, lukt, og uhyggesfølelse. Denne interaksjonseffektens natur kjenner vi ikkje. --Så lite objektivt undersøkt er Lalm-fenomena at vi heller ikkje på vitskapleg grunnlag veit sikkert om menneskjer eller dyr trengs for initiell manifestering; heller ikkje om fenomena er til stades i fråvær av menneskjer eller dyr. Ei slik avklaring vil vera enkel å få til med elektronisk registrering.

I aktuelt tilfelle såg ein også ein klar posisjons-effekt av person på kasting av gjenstander. Truleg er dette likevel eit noko anna fenomen enn desse nemnt ovanfor: felt-effekt.

Det er ein implikasjon som fylgjer av det som er sagt hittil: Er det menneskjer som skapar fenomena? Dei ser ut til å oppstå ikring oss; kan det vera at vi som individ eller i gruppe har ein årsaksrolle i deira skaping—ikkje berre i deira manifestering? Årsaksrolle presisert: Kan vi--ein eller fleire samstundes--påverke eit objekts posisjon og eigenskapar gjennom å tenkje på det utan tekniske hjelpemidler mellom oss og objektet? "Fenomen" i essens: Flytting av ein gjenstand i fleires påsyn.

Svaret er nær sikkert nei. Mykje flid og tid vart i farne tider brukt på avklaring av spørsmålet. Psykokinese vart posisjonspåverknaden kalla, og heiter så enda. Svaret var i beste fall usikkert. Best og mest vitskapleg utforma er forskingsserien utført over nær 30 år ved Princeton University, New Jersey (Jahn, o.a., 1997). Dei fann ein svak effekt på bevegelser av meget små objekt og elementærpartiklar i form av fråvik frå ein tilfeldigfordeling i store forsøksserier. Effekten er for liten med svært stor margin til å kunne forklare Lalm-fenomena. Ein har også sett på effekten av store grupper personar med felles engasjement. Der er resultata statistisk signifikante, men opne for eit fleirtal tolkingar (Radin, 2006). Uansett ligg desse observasjonane i form og innhald for langt frå Lalm-fenomena til å ha relevans.

Den mest relevante forskingslitteraturen viser at vi ikkje kan flytte gjenstander gjennom "viljens makt". Ein interaksjonseffekten er der nok, så vi gjer klokt i å reservere oss med omsyn til vår rolle i fenomenas form og innhald.

Norske barnehagar

Også norske barnehagar har dei seinaste åra vore arena for tilsvarende hende som på Lalm: Bymyra barnehage, Tromsø (Nordlys.no, publisert 16.03.07); ein barnhage i Ålesund (omtale utan namn, journalist Mona Skjong, Sunnmørsposten, 22.03.10); og ein tredje barnehage så langt ikkje offentleg presentert (e-mail frå ein forelder, 12.06.10). Mest karakteristisk og felles for alle barnehagane er repeterte opplevingar hos barn og vaksne av å sjå personar som gjev inntrykk av å ha tilknytning til staden frå før (syner).

For barn omfattar dette også lydinntrykk i tillegg ("...gammel dame så lei seg... gråter"; personleg intervju med ansvarleg Bymyra barnehage, 23.09.10). Hos vaksne opplevest i tillegg ubehag, mental tyngde og subjektiv hemming i daglege aktivitetar.

Samanfatning og vurdering

Data-grunnlaget for Lalm-fenomena er observasjonar gjort av tilsette og barn i Lalm Oppvekstsenter (først og fremst Avdeling Barnehagen), pårørande av desse, representantar frå Vågå kommune og andre i tidsrommet 26. April til 15. Juni 2010. For størstedelen har to eller fleire personar observert hendingane samtidig. Desse observasjonane er delvis dokumentert gjennom bilete tekne av dei tilsette, skriftlege nedteikningar gjort av desse undervegs i forløpet, og intervju med observatørane utført av underskrivne frå 26. Juni og fram til og med September 2010. Opplysningane er kontrollert for korrekt forståing gjennom kryss-intervju av informantane og endeleg gjennomlesing av rapporten ved dei ansvarlege for Lalm Oppvekstsenter og Avdeling Barnehagen.

Lalm-fenomena omfattar først og fremst bevegelse av gjenstander i fleires påsyn, men også mønster-legging og andre komplekse fenomen. Karakteristisk er at hendingane gjennomgåande er observert av fleire personar samstundes. Psykopatologi er ikkje registrert hos observatørane. Desse omfattar tilsette i barnehagen så vel som utanforståande. Fenomena ser ut til å ha oppstått brått utan sikker tilknytning til vedvarande eller nye trekk i det fysiske eller mentale miljøet. Dei opphøyde også brått, tilknytt nærvær av ein "klarsynt". Ved å ha vara 1 ½ månad med utvikling frå relativt enkle til meir komplekse og kraftfulle ytringsformer, omfattar Lalm-fenomena ein uvanleg rikdom av tilstander. Ein tilsvarende grundig dokumentert og detaljert

framstilling av denne type fenomen er ikkje kjend av underskrive frå den samla litteraturen. Ein mangel i den samanheng er at fenomena ikkje har kunne bli ytterlegare dokumentert gjennom bruk av tekniske hjelpemidler; t.d. for registrering av elektromagnetiske felt. Like fullt gjev kvaliteten av observasjonane tillit til validiteten av dei.

I sine enklare utformingar framstår fenomena som sannsynlege uttrykk for elektromagnetiske interaksjonskrefter. Det uttrykk dei her får er ukjent frå eksperimentell litteratur og frå observasjonar elles i naturen. Dette gjeld kasteliknande bevegelser, bråstopp ved nedslag, fråvære av skade på knusbart materiale, effekt på menneskjer, lyd, o.a. Ved overgang frå dei enklare til dei meir komplekse ytringsformene, oppstår eit behov for å forstå den modifiserbare, målstyrte kontroll som viser seg. Desse sidene ved ytringsformene er heller ikkje å finne i andre samanhenger i naturen. Desse aspekta kan ikkje forståast ut frå enkle modellar av elektromagnetiske krefter i aksjon. I sin større bredde synest den komplekse, kontrollerte utforminga av fenomena å vera eksklusivt knytt til menneskjer og oppstår som ein interaksjon mellom vår fysikk og mentale liv og visse aspekt ved den fysiske naturen ikring oss. Vår fysikk i denne samanheng omfattar også det fysiske og fysiologiske grunnlaget for våre subjektive opplevingar; kvalitets- ("qualia") aspektet ved vårt medvit (consciousness). I kor stor grad den komplekse kontroll som framstår i dei fysiske fenomena utanfor oss er tilknytt mentale prosessar hos menneskjer veit vi ikkje noko om. Observasjonar og eksperimentelle data som ligg føre, gjer det likevel lite sannsynleg at manifesteringa av dei komplekse fenomena heilt og fullt er årsaksmessig avhengig av menneskjer. Heller peikar observasjonar frå spontan-situasjonar mot ein fysisk uavhengig status av denne faktoren, men med ein tilpassa utforming som er avhengig av ein biologisk faktor.

Observasjonar frå spontan-situasjonar i litteraturen er samanfallande med Lalm-fenomena (t.d., Spencer, 1997; Roll, 2004; Rosenheim Poltergeist. Wikipedia, 2010). Den totale observasjonsmengde er omfattande i innhald, tid, stad, kultur og geografisk lokalitet. Det er ikkje grunnlag for å oppfatte det store fleirtal av observasjonane som uttrykk for bedrag, psykose eller andre former for psykopatologi. Det er eit openbart innslag av useriøse bidrag. Samla sett er det grunnlag for å vurdere Lalm-observasjonane og tilsvarande vel dokumenterte observasjonar som fysisk reelle. Implikasjonen er at fenomena har krav på vitskapleg avklaring av sin natur. Det er sterkt sannsynleg at denne avklaring vil opne dører inn til ein meir fundamental forståing av sentrale sider ved vår eigen natur så vel som naturen ikring oss.

Litteratur

Den relevante litteraturen kan gjerast liten eller stor, avhengig av kriterier for avgrensing. For aktuelt formål—påvising av tilsvarande observasjonar andre stader og til andre tider—er fylgjande vurdert som tilstrekkeleg.

Bender, H. (1968). « Der Rosenheimer Spuk – ein Fall spontaner Psychokinese », in: *Zeitschrift für Parapsychologie und Grenzgebiete der Psychologie* 11 : 104-112. (Rosenheim Poltergeist. Wikipedia.)

Houran, J. Lange, R. (2008). *Hauntings and Poltergeists: Multidisciplinary Perspective*. Amazon.

Hubbel, W. (1882). *The Haunted House: A true Ghost Story. The great Amherst mystery*. (Great Amherst Mystery. Wikipedia.)

Jahn, R.G. Dunne, B.J. Nelson, R.D. Dobyns, Y.H. og Bradish, G.J. (1997). Correlations of Random Binary Sequences with Pre-Stated Operator Intention: A Review of a 12-Year Program¹. *Journal of Scientific Exploration*, Vol. 11, No. 3, pp. 345– 367. (Link til omfattande litteratur: Princeton Engineering Anomalies Research.html.)

Playfair, G.L. & Grosse, M. (1988). "Enfield revisited: The evaporation of positive evidence". *Journal of the Society for Psychical Research*, 55: 208-219. (Enfield Poltergeist. Wikipedia.)

Radin, D. (2006). *Entangled minds*. Simon and Scuster (Pocket Books).

Roll, W.G. (2004). *The Poltergeist*. Amazon.

Spencer, J. & A. (1997). *The Poltergeist Phenomenon*. London. (Amazon).